

בגדר חיוב שלמי שמחה וחגיגה

א. בגדר חיוב שלמי שמחה

איתא במ' פסחים דף ע: מחלוקת עולא ורבין בדעת ר"א אי בעינן זביחה בשעת שמחה לשלמי שמחה. ובתוך הדברים (דף עא.) איתא "לימא מסייע ליה: אוהיית אך שמח, לרבות לילי יום טוב האחרון לשמחה. אתה אומר לילי יום טוב האחרון, או אינו אלא לילי יום טוב הראשון? תלמוד לומר אך (שמח) חלק. מאי טעמא, לאו משום דאין לו במה ישמח? לא, כדנתי טעמא מה ראית לרבות לילי יום טוב האחרון ולהוציא לילי יום טוב ראשון? מרבה אני לילי יום טוב האחרון שיש שמחה לפניו, ומוציא אני לילי יום טוב ראשון שאין שמחה לפניו." הרי דיש דרשה לרבות ליל שמיני עצרת למצות שמחת יו"ט, ויש כמו"כ מיעוט למעט לילה ראשונה ממצות שמחה. ואיתא בהמשך גמ' דידן דברי רב פפא דיכול לשמחו בכסות נקיה ויין ישן. והיינו דנכלל במצות שמחת יו"ט שאר מיני שמחות לבד מהקרבת ואכילת שלמי שמחה. וע' בשו"ת שאגת אריה (סי' סה) מביא דעת רוב ראשונים דשאר מיני שמחה נתרבו בשמחת יו"ט מדאורייתא. דלא כתוס' מו"ק (דף יד: ד"ה עשה דיחיד) הסובר דשאר מיני שמחה הוו דרבנן. וכ"ה ברמב"ם בסה"מ (ע' נד) ובהל' יו"ט (ו: יז-יח) דמצוה זו דשמחה ברגלים היא בשלמי שמחה ונכלל בזה שאר מיני שמחה מדאורייתא. וע' בשו"ת שאגת אריה (סי' סח) הסובר דהמיעוט דלילה ראשונה הוא לא רק משלמי שמחה אלא אף מהחיוב דאורייתא דשאר מיני שמחה. וראייתו הראשונה הוא מהברייתא בסוגיין, דיש דרשה למעט ליל יו"ט ראשון משמחה. ומהיכא תיתי לחלק ולומר דהמיעוט הוא רק משלמי שמחה ולא מהמצות שמחה לגמרי. [ולשון האבנ"ז בתשובה (או"ח א: תכג) "איך פסקת לקרא בסכינא חריפתא לומר דממעט לחצאין"]. ולפי"ז היינו אומרים דהמיעוט הוא משאר מיני שמחה ג"כ, וכהשאג"א.

אלא דבאמת אין זה כ"כ פשוט. דהשאג"א הנ"ל בא להקשות על דברי הרי"ף (ברכות טז:): הסובר דשמחת יו"ט הוי דאורייתא אף בלילה ראשונה.

(דסובר דשמחת יו"ט תדחה אבילות אפילו למ"ד תופס לילו עמו והוי דאורייתא.) וע' בס' עמק ברכה (שמחת יו"ט א) המביא בשם הגר"ח דדעת הרי"ף דהא דנתמעט ליל יו"ט ראשון הוא רק משלמי שמחה ולא משאר מיני שמחה. ועפ"ז מסביר העמק ברכה דכן הוא דעת הרמב"ם. דהרי הרמב"ם בהל' יו"ט (ו:יז) אינו מביא המיעוט דלילה ראשונה. ומסביר העמק ברכה דזה משום דסובר דבשאר מיני שמחה באמת חייב אף בלילה ראשונה. והמיעוט משלמי שמחה כבר יוצא מדבריו בהל' חגיגה. וא"כ צריכים אנו להסביר לפי הרי"ף והרמב"ם, איך מחלקינן הדרשה לומר דקאי רק על שלמי שמחה ולא על שאר מיני שמחה.¹

וע' בחזו"א לסוגיין (או"ח סי' קכד) דאפשר דלפי עולא אמר ר"א המיעוט הוא דוקא משלמי שמחה. דהרי הגמ' הביין בהו"א דלפי דבריו טעם המיעוט הוא ד"אין לו במה ישמח", משום דבעינן זביחה בשעת שמחה. ואפילו למסקנא דמביאים טעמא אחרינא דממעטים לילה ראשונה (ולא ליל ח') משום דלילה א' אין שמחה לפניו, אפשר לפרש דאין שמחה לפניו וממילא אין לו במה ישמח. וסברא זו שייך רק בשלמי שמחה, ומשו"ה אפשר דעדיין חייב בשאר מיני שמחה. אבל לפי רבין לכ' ע"כ מתפרש הברייתא כפשוטו, ד"אין שמחה לפניו" היינו שיותר מתאים שהחיוב שמחה ימשיך בהמשך, ומשו"ה יותר מסתבר לרבין ליל ח' שיש שמחה לפניו מלרבות ליל א' שאין שמחה לפניו. וא"כ לרבין היה מן הראוי דהמיעוט הוא מכל מצות שמחה, ולא רק משלמי שמחה. ואע"פ שהחזו"א עצמו מסכים דאם זה שיטת עולא לא מסתבר לומר דפליג רבין בהא, מ"מ עדיין אינו ברור איך ממעטינן רק שלמי שמחה מדרשה זו לרבין, וכמו שהקשינו לעיל. והרמב"ם (הל' חגיגה ב:יב) פוסק כרבין דלא בעינן זביחה בשעת שמחה.

¹ ובאמת דשיטה זו היא ג"כ דעת הבעה"מ לעיל דף סח.: דשם הוא סובר דהדין דחציו לה' חציו לכם הוא דין בשמחת יו"ט, וכדמשמע בסוגיא שם. ואיתא שם דאפשר דיוצא ידי החיוב סעודה (הנובע מדין חציו לכם) בלילה ראשונה דסוכות ולא יצטרך לקבוע סעודה ביום. הרי דסובר ג"כ דנוהג שאר מיני שמחה בלילה ראשונה מדאורייתא, לצאת יד"ח חציו לכם, אע"ג דלכ' מסכים אם סתמא דגמ' דנתמעט לילה ראשונה משלמי שמחה. או גם לו יקשה קושיתנו. (וע"ע בדבריו דהדין דחציו לה' חציו לכם נוהג רק ביו"ט ולא בחוה"מ. הרי דמצינו שיתכן דחלק ממצות שמחת יו"ט ינהוג בחלק מהחג אע"פ שכל החג הוא מצווה בשמחת יו"ט. א"כ ה"ה דיש לחלק בין שלמי שמחה לשאר מיני שמחה. אלא דדין הבעה"מ נלמד מ"עצרת" שהוא דוקה יו"ט, אבל לדין דידן עדיין אנחנו צריכים להבין מה"ת נחלק בין שלמי שמחה ושאר מיני שמחה.)

וקודם שנבוא לתרץ קושיא זו, נביא קושיא שניה. רש"י בסוגיין ד"ה לרבות לילי יו"ט האחרון מפרש "ויו"ט האחרון גופיה לא דהא תרי זימני שבעת ימים כתוב גבי שמחה כדפרישי' וממילא אימעט שמיני" ותוס' (ד"ה לילי) הבינו כפשוטו דדעת רש"י דרק מרבים ליל שמיני עצרת למצות שמחת יו"ט, אבל לא יום שמיני. ועיקר קושית התוס' מדתנן בסוכה (דף מב:) ההלל והשמחה שמונה דאפילו אם חל שמיני במוצ"ש נוהגת שמחה ח' ימים. והרי אז לא ישאר שום בשר משלמים הנשחטים קודם שבת לליל ח', ואם אין שמחה נוהג ביום שמיני נמצא דלפעמים השמחה נוהג רק ז' ימים. ומשוכ' מכריחים התוס' דגם יום ח' נכלל בריבוי זו למצות שמחת יו"ט. ובתוס' סוכה (שם ד"ה לילה) מסבירים דכשחל יום ח' במוצ"ש יכול לקיים שמחת יו"ט בליל ח' בשאר מיני שמחה כר' פפא בסוגיין. וע"ש במהרש"א בסוף דבריו דלכ' התוס' סותרים דבריהם כאן וסוברים שם דשמחת יו"ט נוהגת רק בלילה, ומשו"ה היו צריכים לומר דסגי בכסות נקיה ויין ישן. (והתירוץ הוא דכסות נקיה ויין ישן הוי חידוש במשנה סוכה דהיינו אומרים דהמשנה עוסק בדברים הנוהגים במקדש דוקא ולא בשאר מיני שמחה.) וע"ש עוד דיש להקשות סתירא ג"כ בדברי רש"י. דדעת רש"י בסוכה (דף מח. ד"ה לרבות) דמרבין ליל ח' וק"ו ליומו דחייב בשמחה. הרי זה סותר לדברי רש"י בסוגיין המפרש דאין יום שמיני מחייב בשמחה. ויש לנו ליישב הסתירא ברש"י (ובתוס').

ונקשה קושיא ג'. הרי לפום ריהטא היינו אומרים דמצות שלמי שמחה היא לאכול בשר שלמים. וכן הוא מפורש ברמב"ם הל' חגיגה (ב:י) דמשו"ה יש דין דיוצא חובת שלמי שמחה בנדרים ונדבות ושאר קרבנות חובה (וזה נלמד בחגיגה דף ת. מקרא, ודין זה הובא בסוגיין.) ומפרש הרמב"ם משום "שמצוה זו היא לשמוח באכילת בשר לפני ה' והרי אכלו". וגם מהא דיכול לצאת בשלמי שמחה אם הקריבם בי"ד למ"ד לא בעינן זביחה בשעת שמחה לכ' הוי ראיא דאין המצוה אלא אכילת הבשר ומשו"ה אין קפידא אם יקריבנו קודם הזמן אם אוכלו בעידן חיוב, דהיינו בט"ו. (ואף דיש מ"ד בעינן זביחה בשעת שמחה, לא משמע דבהכי פליגי אם בכלל ההקרבה במצות שלמי שמחה. ובלא"ה הרמב"ם (שם ב:יב) פוסק דלא בעינן זביחה בשעת שמחה.) וגם פשוטו של הגמ' לקמן (דף קט.) "בזמן שביהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר" משמע דעיקר המצוה הוא אכילת הבשר.

אולם מאידך גיסא ע' ברמב"ם ריש הל' חגיגה דהמצוה הוא "שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה." הרי דמשמע דהמצוה היא ההקרבה. וגם

בסה"מ (ע' נד) "שנקריב קרבן שלמים עכ"פ." וכבר דנו האחרונים בדעת הרמב"ם האם המצוה היא האכילה או ההקרבה. עי' בס' אבי עזריה הל' חגיגה (ב: י') הסובר דיש חיוב ההקרבה ממש דאינו בא אלא מן החולין. ועי' בחזו"א (באגרת נדפס בסוף ס' אבי עזריה) דזה אינו ויש רק חיוב אכילה ורק צריך להקריב כדי לאכול. (וכ"ה בערול"ג סוכה דף מח. במשנה ד"ה ההלל והשמחה.) ובצל"ח בהשמטות לדף עא. מפרש דיש חיוב להקריב חד קרבן שמחה אע"פ שיש חיוב לאכול בשר שלמי שמחה ז' ימים וללילות. וננסה להסביר מהי פשר מבוכה זו בדעת הרמב"ם ובסוגיות – האם המצוה היא להקריב שלמי שמחה או לאכול בשר שלמי שמחה?

ובראשונה נתרץ קושיא ב'. ע' בפנ"י סוכה (דף מב: במשנה) וערול"ג (שם דף מח. ברש"י ד"ה לרבות) שניהם מתרצים דבאמת אין שום סתירה בדברי רש"י. דרש"י בסוכה מייירי לענין אכילת בשר שלמים. (וכ"ה מפורש ברש"י במשנה שם דף מב:). והחיוב הוא לאכול בשר שלמים בליל שמיני וק"ו ליומו. אלא דעדיין צריך להיות שהשמחה רק ז' ימים, דהרי לומדים מקרא ז' ימים וע"כ החיוב הקרבת שלמים הוא דוקא ז' ולא ח'. ומוסיף הערול"ג דמאחר דעיקר הלימוד הוא לליל ח', ורק ק"ו ליומו, הרי דיו לבא מן הדין להיות כנדון. וכמו שהריבוי לליל ח' הוא דוקא לאכילה, דאז אינו זמן הקרבה, אף ביום ח' יש רק חיוב לאכול בשר שלמים אבל לא להקריב שלמי שמחה.² וכוונת רש"י אצלינו דאין יום ח' בכלל מצות הקרבת שלמי שמחה. ובאמת דכן מדוייק ברש"י "ויו"ט האחרון גופיה לא". הרי דאינו בא למעט היום, אלא דהיו"ט עצמו אינו בכלל מצות שמחה, דהיינו הקרבת שלמי שמחה, אלא בכלל אכילת שלמי שמחה. וכלש' רש"י בסוכה דף מח. "ואשמענין שבשלמים הנזבחים בחג הסוכות ישמחו בליל שמיני" והיינו דאין לח' חיוב שמחה עצמאית, אלא זה המשך מחיוב שמחת ז' ימים. וריבוי זה הוא רק לאכילת בשר שלמים ולא להקרבה. והיה יוצא דאם אין לו בשר שלמי שמחה ביום ח' דאינו מחוייב לזבוח שלמי שמחה כדי לאכול, דאין מצות הקרבה ביום ח'.³

² והק"ו הוא לכ' דהיום הוא יותר זמן הראוי למצוות היום, כדמצינו גבי שופר ולולב, והאכילת בשר שלמים הוי מצות יו"ט, אז אם חייב בלילה ק"ו ליום.

³ ובפנ"י מוסיף לומר דלפ"ז אפשר דגם דברי התוס' לא סתרי אהודי. דתוס' בסוכה מקשים דאם חל יום ח' בא' בשבת א"כ אין לו בשר ביום ח'. אף דיום ח' בכלל מצות

ועדיין אינו ברור לפי הערול"ג והפנ"י מהו הביאור בדין זה דהקרבה נוהג ז' ימים והאכילה ח' ימים. אולי יש סברא דהעיקר שמחה הוא רק ז' ימים, והשלמים צריך להתייחס להז' ימים או בהקרבה או באכילה, ומשו"ה אם אוכל בח' שייך לסוכות אם נקרב בסוכות. דלומדים מהר עיבל "זובחת שלמים ואכלת שם" דיש ב' חלקים – הזביחה והאכילה, ובא הריבוי לומר דסגי בא' מהם בתוך הז' ימים. וזה ג"כ יסביר – אם לא בעינן זביחה בשעת שמחה – דסגי אם האכילה ביו"ט אפילו אם ההקרבה הוא קודם יו"ט. ולכ' קשה לומר כן דהרי פסקינן דשאר מיני שמחה נוהג בשמיני עצרת, הרי דשמיני עצרת ג"כ בכלל עיקר השמחה. ובסמוך נפרש שיטה זו בדרך אחרת.

ונקדים עם ב' קושיות על השו"ט בסוגיא דידן. בגמ' יש הו"א לסייע מהברייתא לעולא משום דלכ' הטעם למעט ליל א' ולרבות ליל ח' משום דבליל א' אין שמחה לפניו אי בעינן זביחה בשעת שמחה. ודוחה הגמ' דהטעם הוא משום מה שמבואר בברייתא דבליל א' אין שמחה לפניו. ולכ' קשה דמה היתה ההו"א להביא סיוע מהברייתא ואיך שכח הגמ' הסיפא דאותה ברייתא עצמה המחלקת מטעם אחר? (וכן הקשה הצ"ח כאן והערול"ג הנ"ל). וכבר הבאנו מהחזו"א דייטכן דלעולא באמת הפשט ב"אין שמחה לפניו" הוא משום דבעינן זביחה בשעת שמחה. (וכן תירץ בצ"ח). אבל עדיין קשה מהמשך הסוגיא כשמקשה מברייתא זו על דברי רבין. איך שכח המשך הברייתא דהטעם משום דאין שמחה לפניו. וגם ע' בערול"ג הנ"ל דמקשה דאם הטעם דאין שמחה לפניו משום דיש סברא שתהיה החיוב שמחה בהמשך, למה כ"כ פשוט דהחיוב תלוי בשמחה לפניו, אולי נרבה ליל א' משום דיש שמחה לאחריו ונמעט ליל ח' משום דאין שמחה לאחריו.

ולתרוץ קושיות אלו ע' בתוס' בסוגיין (ד"ה לילי). תוס' מסבירים למה הריבוי דליל ח' הוי חידוש יותר משאר הלילות ד"הו"א לא יהא מחוייב לזבוח שמחה ביום שביעי לצורך שמיני כמו שאינו מחוייב בערב יו"ט לצורך הלילה. והרי תוס' מסבירים החידוש בריבוי ליל ח' לכו"ע, אפילו להמ"ד לא

אכילת בשר, משום דאינו מחויב לזבוח ביום ח', והבשר מלפני שבת כבר נפסל. ותוס' בפסחים סברי דאע"פ שאינו מחוייב לזבוח ביום ח', סו"ס אם יש לו שאר בשר קדשים יכול לקיים מצות אכילת בשר שלמים, כמבואר בסוגיין, אז עדיין נוכל לומר דהשמחה נוהג ח' ימים אפילו בלי רב פפא. (וע"ע בפנ"י דאפשר משום הכי כתוב הריבוי בליל ח' במלת אך, דהוא דרך כלל מיעוט לומר דהריבוי דשמיני הוא רק לאכילה ולא להקרבה).

בעינן זביחה בשעת שמחה. ואעפ"כ אומרים דאינו מחוייב לזכות בעיו"ט לצורך הלילה. ויותר מזה יש לדקדק דהרי אמרו דאינו מחוייב לזכות, ולא שאינו יכול, אלא דאפילו למ"ד יכול לזכות שלא בשעת שמחה, אינו מחוייב לזכות.⁴

ובזה מסבירים התוס' דליל ח' הוי חידוש יותר דהוה ס"ד דאינו מחוייב לזכות ביום ז' ליום ח' שהוא יו"ט אחר. וא"כ יוצאים מהתוס' דאף להמ"ד לא בעינן זביחה בשעת שמחה, ויכול לצאת יד"ח שמחה בקרבן הנשחט בי"ד, אינו מחוייב לזכות בי"ד. ומה"ת להתוס' דאינו מחוייב? לכ' פשוט דזהו ממש המיעוט ד"אך" למעט יו"ט ראשון. והיינו, דאף למ"ד לא בעינן זביחה בשעת שמחה, פשט הדרשה הוא "דאינו מחוייב לזכות מעיו"ט ליו"ט. וא"כ לכ' צריכים אנו להסביר איך שייך זה ל"אין שמחה לפניו." ולכ' הפשט ב"אין שמחה לפניו" אינו כמו שהבאנו מקודם דיש סברא דיהיה המשך חיוב שמחה, אלא הפשט הוא דיש סברא דהחיוב לזכות יהיה בזמן שמחה. ובליל ראשון, שאין שמחה לפניו, אם היה חייב לאכול בשר שלמי שמחה אזי היה חייב לזכות שלמי שמחה קודם יו"ט. ומאחר שיש מיעוט, יותר מסתבר למעט ליל יו"ט ראשון ולומר דאינו מחוייב לזכות שלא בשעת שמחה עבור שעת שמחה בלילה. משא"כ ליל ח' יש שמחה לפניו, אז אע"פ שזה חידוש משום שזה אינו אותו יו"ט, מרבינן דחייב לשחוט בז' כדי לאכול בליל ח', דלא כמו ליל ראשון.⁵

ובזה יתורץ ב' הקושיות שהקשינו. דאינו קשה על המקשן איך שכח המשך הברייתא דהטעם משום דאין שמחה לפניו. דודאי ידע המקשן המשך הברייתא. אלא דהוה ס"ד דהטעם דאין שמחה לפניו הוא כמו שהסברנו לעולא, דאין לו במה ישמח, דבעינן זביחה בשעת שמחה. והתירוץ הוא אינו כ"כ רחוק מההו"א. דעדיין הפשט באין שמחה לפניו הוא דאין הזמן הזה ראוי לזביחת שלמי שמחה. אבל אין הפשט משום דאינו יכול לצאת בבשר קרבן הנקרב בי"ד, אלא דאין ראוי לחייבו להקריב בי"ד לצורך ט"ו, אפילו

⁴ וא"כ ראיתי דכן דייק האבנ"ז (או"ח א:תכג) בדברי התוס' דקאי אף למ"ד לא בעינן זביחה בשעת שמחה, וברוך שכוונתי לדעתו הרמה.

⁵ וא"כ הראו לי דכן הבין הדרשה בס' מנחת ברוך. ושור"ר דכ"ה מפורש ג"כ בח' הגר"ח על הש"ס (סי' סח), דהפשט ב"אין שמחה לפניו" הוא דלא מסתבר שיתחייב לשחוט בעיו"ט שעדיין אינו מחוייב בשמחה.

אי לא בעינן זביחה בשעת שמחה. ואינו קשה למה אינו שייך כאן השמחה לאחריי, דהטעם דיש שמחה לפניו הוא סברא לענין מתי חייב להקריב, ולא בהמשך חיוב שמחת יו"ט.

ובזה יתורץ קושייתנו הראשונה שהבאנו מהשאג"א. דהקשינו איך סוברים כמה ראשונים (הרי"ף, הרמב"ם, ובעה"מ) דהמיעוט דלילה ראשונה הוא רק לענין שלמי שמחה ולא לענין שאר מיני שמחה. והבאנו מהחזו"א דלעולא דהפשט באין שמחה לפניו הוא דאין לו במה ישמח ניחא לומר דדרשה זו רק ממעט שלמי שמחה. א"כ, לפי דברינו ניחא אף לרבינן. דגם לרבינן הפשט ב"אין שמחה לפניו" הוא טעם למה אין לחייבו בשלמי שמחה בליל ראשון. וא"כ גם לרבינן נוכל לומר דהמיעוט רק משלמי שמחה ולא משאר מיני שמחה. ומשו"ה פסקו הרמב"ם ועו"ר דשאר מיני שמחה בלילה ראשונה הוי דאורייתא וכדאיתא בס' עמק ברכה.⁶

ולפי הבנה זו במיעוט דלילה ראשונה נוכל להבין גדר חיוב שלמי שמחה בכלל. דמבואר בדרשה דהמיעוט הוא דאינו מחוייב לזבוח בעיו"ט כדי לאכול ביו"ט, כדאיתא בתוס'. וחזינן מכאן דהחיוב הוא להקריב קרבן שלמים, אבל תכלית ההקרבה היא לאכול. אז המיעוט הוא דפטור מלהקריב לצורך הלילה, ובשאר ימי (ולילות) החג מחוייב להקריב כדי לאכול. ובה יובנו דברי הרמב"ם במצוה זו. הרי דבדאי עיקר קיום המצוה הוא אכילת בשר קרבן, כדאיתא בהל' חגיגה (ב:י) וכפשטן של הסוגיות. אבל מה שחייבתו התורה אינה האכילת בשר, אלא ההקרבה כדי לאכול. ומשו"ה בסה"מ ובתחילת הל' חגיגה מביא הרמב"ם דהמצוה היא להקריב שלמי שמחה, דהרי זה מה שחייבתו התורה, זה ה"מעשה מצוה". אבל תכלית המבוקשת של התורה, הקיום, הוא שיאכל מבשר קרבן זה. ומחדשת התורה דיכול לקיים חיוב זה דשלמי שמחה עם שאר קרבנות חובה. וההסבר כדהבאנו מהרמב"ם, דעיקר מצוה זו אכילת הבשר הרי אכלו. וכוונתו דזהו

⁶ ויש להוסיף דזה ממש הסברו של העמק ברכה בדעת הרמב"ם. דהעמק ברכה מסביר דהרמב"ם בהל' יו"ט סותם דחייב בשמחה כל ימי הרגל, ואף בלילה ראשונה. והמיעוט משלמי שמחה כבר הביא בהל' חגיגה. והראיה מהל' חגיגה הוא מהא דמבואר ברמב"ם שם דהחיוב להקריב הוא דוקא ברגל. כמו הראייה והחגיגה. וא"כ בזה גופא פוסק הרמב"ם המיעוט מליל יו"ט ראשון, בהא דאינו מחוייב לזבוח מעיו"ט ליו"ט, וזה ממש כהתוס' דזה גופא החידוש דהמיעוט ד"אך" קאי אף אי לא בעינן זביחה בשעת שמחה.

קיום מצות שלמי שמחה, ומחדש הקרא דיכול לקיים קיום זה בדרך אחר מהציווי, עם קרבן אחר. ואה"נ אז נפטר מחיובו להקריב, דהרי בלא"ה כבר קיים תכלית המצוה, לאכול בשר הקרבן.⁷ ובזה אנחנו מבינים הדרשה דלילה ראשונה, דמשום דאין ראוי לחייבו להקריב מעיו"ט ליו"ט, אז ממילא ליל יו"ט מופקע לגמרי מאכילת שלמי שמחה, דלא שייך שיתחייב לאכול אם אינו מחוייב להקריב כדי לאכול. דרק זה ציותה התורה, להקריב כדי לאכול. וגם מבינים עכשיו הא דיוצא בקרבן הנשחט ב"ד. דאה"נ אינו מחוייב להקריב ב"ד, אלא אעפ"כ אם אוכל מקרבן זו יצא יד"ח באכילת בשר שלא ע"י מצות הקרבה, וכמו לצאת עם שאר קרבנות חובה.

ולכ' למדו זה חז"ל מהלימוד מהר עיבל "וזבחת שלמים ואכלת שם" דיש ב' חלקי המצוה, ההקרבה והשחיטה. וזה היה פשוט דעיקר השמחה הוא רק האכילת בשר. ומדכתיב הקרבה לומדים דהמצוה, החיוב, הוא להקריב כדי לאכול, ולעולם עיקר הקיום הוא האכילה. וזה גם מדוייק בסוגיין דהמח' הוא אי בעינן זביחה בשעת שמחה, ולכ"ע שייך הזביחה להמצוה. ומח' הוא רק עד כמה צריך שזביחת הקרבן תשתייך ליו"ט עצמו. וגם יותר מובן המח' אחרונים אי יש חיוב להקריב שלמי שמחה דוקא. לכו"ע עיקר הקיום הוא רק אכילת בשר שלמים, כל השאלה היא אם הקפידה התורה שיבוא לידי קיום זה ע"י מצות הקרבה לפחות בחד פעם או לא, ויכול לבוא לידי הקיום לעולם ע"י קרבנות אחרות.

ובזה יובן ג"כ דברי הפנ"י והערול"נ ליישב הסתירה ברש"י (ותוס'). דהריבוי דיום שמיני מרבה יום שמיני לחיוב אכילת בשר שלמי שמחה, לקיום המצוה. אבל לעולם אמרינן דהמצוה, דהיינו המעשה מצוה שצותה התורה, נוהגת רק ז' ימים. וכמו שאינו נוהגת המצוה להקריב ב"ד, דהיינו קודם הז' ימים, ה"ה דאין המצוה להקריב נוהגת בשמיני עצרת, דהיינו אחר הז' ימים. ומרבה הקרא דשייך, וצריך, לקיים אכילת בשר בשמיני עצרת, אבל גדר החיוב הוא דחייב להקריב בשביעי לצורך שמיני. ואה"נ אם לא הקריב בשביעי אינו מחוייב להקריב בשמיני. (והא דאיתא במשנה דהשמחה נוהגת ח' ימים, ומשמע דאפילו חל שביעי בשבת דנוהגת המצוה ביום ח', היינו

⁷ ויש להסתפק אם יש ענין לכתחילה לצאת ע"י הקרבת שלמי שמחה או כל שאכל מבשר קרבן במועד זה ג"כ לכתחילה.

דיכול לקיים המצוה ביום ח', דסו"ס יש ענין של אכילת בשר שלמים ביום ח', אע"פ דבשנה כזו לעולם אינו מחוייב להקריב עבור יום ח'. וגם מובן היאך ידעינן דביום ח' נוהג שאר מיני שמחה, משום דלא נתרבה להקרבה, אבל עדיין נתרבה לקיום אכילת בשר שלמים, וזה העיקר.⁸ ויוצא דלפי דברינו מבואר גדר הדין דנתרבה יום ח' להקיום אכילת בשר, אבל לא להחיוב הקרבה.⁹

ובאמת דאפשר לומר דדעת הרמב"ם היא כדעת האחרונים הנ"ל בדעת רש"י. דגבי שמחת יו"ט סותם הרמב"ם בהל' יו"ט דנוהגת ח' ימים, ומבואר דהוי גם יום ח' ולא רק ליל ח'. ובהל' חגיגה אינו מביא הרמב"ם ריבוי זה דשמיני עצרת כלל. אדרבא, לשונו שם בתחילת הל' חגיגה דהשמחה בכלל המצוות "שנצטוו ישראל בכל רגל משלש רגלים", הרי החיוב רק בג' רגלים. ולכ' יישוב הדברים הוא דהחיוב להקריב שלמי שמחה אה"נ דנוהג רק בחג הסוכות. ואינו מחוייב להקריב בשמיני עצרת. ואע"פ דחייב להקריב גם לצורך שמ"ע כדי לאכול בשר שלמים בשמ"ע, אפשר דזה כבר נכלל בהל' יו"ט דנוהגת מצות שמחה אף בשמיני עצרת. וע"כ מזה דהחיוב בשר שלמים נוהג אף בשמ"ע. וכמו שדייק העמק ברכה מהל' חגיגה דהחיוב להקריב הוא רק בסוכות ולא קודם, ה"ה יש לדייק דהחיוב להקריב הוא רק בז' ימי הסוכות ולא בשמיני עצרת.¹⁰

⁸ וזה רק ליום ח' דבעינן הריבוי דאכילת בשר שלמים לידע דחייב בשאר מיני שמחה. אבל גבי ליל א' אמרינן דמן הסתם חייב בז' ימים וז' לילות (כמשמעות רש"י בסוגיין, דלא כתוס' בסוגיין). אז נוכל לומר דאע"פ דנתמעט מקיום וחיוב אכילת בשר שלמים, לא נתמעט משאר מיני שמחה.

⁹ ונוכל להוסיף בזה סברא. דהשמחה דשמיני עצרת אינה חיוב שמחה בפנ"ע, משום לתא דהרגל בפנ"ע דשמ"ע. אלא הוא המשך המצות שמחה דחג הסוכות. אז אע"פ שנמשך החיוב אכילת בשר ליום ח', שמחה זו היא המשך משמחת ז' ימים, אז הציווי עדיין שייכת רק להז' ימים.

¹⁰ ולכ' יקשה לפי דברינו הלא יוצא מהל' יו"ט דגם בלילה ראשונה יש חיוב לאכול בשר שלמים. אלא דע"כ א"א לומר כן. דאם אינו מחוייב לזבוח מעיו"ט ליו"ט, א"כ ע"כ אין חיוב דאכילת בשר שלמים בלילה ראשונה. וע"כ ידעינן מהל' חגיגה דבלילה ראשונה נתמעט לגמרי ממצות שלמי שמחה. אבל גבי יום שמיני, ייתכן מהל' חגיגה דהחיוב להקריב בסוכות הוא גם כדי לאכול בשמיני עצרת. ובלי הכרח נוכל לומר דלומדים מהל' יו"ט מהא דנוהג מצות שמחה ביום ח', ושזה רק ידעינן מדנתרבה לענין בשר שלמים. ובלא"ה יקשה על הרמב"ם למה השמיט הא דמחוייב לאכול בשר שלמים בשמ"ע.

ולפי דברינו דהחיוב הוא להקריב שלמי שמחה והקיום הוא אכילת בשר הקרבן, יש לתרץ עוד דבר. ע' בתוס' חגיגה (דף ז' סוד"ה עולות) דמקשים על המ"ד הנדרים ונדבות אין קרבים ביו"ט, למה לא יוכל להביאם משום דיכול לצאת עמהם יד"ח שמחה. ומתמצים ב' תירוצים. א. דאיכא לאוקמי שכבר קרב שמחה כדינו. ב. הרב אלחנן והר"י דלא אמרינן דנפיק בשלמי שמחה בנדרים אלא אם מקריבים לשם שמחה, אבל הביאום לשם נדרים יוצא רק משום הקדשם. וע' בטורי אבן שם דמקשה על הר"ר אלחנן והר"י דמשמע מהגמ' דיוצא עם נדרים אפילו לא הקריבום לשם שמחה, ותמה על התוס'. ולפי דברינו נוכל לומר דאה"נ, התוס' מסכימים דאם אכל בשר נו"נ דמקיים בזה מצות אכילת בשר ויצא ידי שמחה. כמו הכהנים האוכלים בשר חטאת או חזה ושוק, ומסתמא לא בעינן באלו שישחט לשם שמחה. אבל בתוס' מבואר דמיירי לענין החיוב הקרבה. ואפילו אם יכול לקיים מצות אכילת בשר וליפטר מהחיוב להקריב, כל עוד שלא אכל אז חייב להקריב שלמי שמחה כדי לאכול. אז בתירוצם הראשון אומרים דכבר קרב שלמי שמחה, אז אינו מחוייב עוד לשחוט וכל שחיטתו הוא רק לשם נו"נ ואסורה ביו"ט. ותירוצם הב' הוא דאם הקריב נו"נ שלא לשם שמחה אזי לא פקע ממנו חיובו להקריב כדי לאכול. אז אע"פ דיכול לקיים מצות שמחה באכילת בשר נו"נ ולפטר עצמו מהחיוב להקריב, אין הקרבת נו"נ פוטר אותו מחיובו להקריב כל שלא הביאם לשם שלמי שמחה. אז הקרבה זו אינה נחשבת לצורך חיוב שמחה שלו וממילא אינה מותרת ביו"ט.

אז תירצנו כל הקושיות שבהם התחלנו. ויוצאת לנו הבנה בגדר מצות שלמי שמחה. החיוב הוא להקריב, אבל התכלית היא להקריב כדי לאכול, שזהו עיקר קיום המצוה.¹¹

ולפי דברינו ניחא קצת דזה נכלל במצות שמחה ח' ימים אבל בעצם הוי המשך ממצות שמחה דחג הסוכות, ומשו"ה החיוב להקריב הוא דוקא בז' ימי החג. ובהמשך נראה דיש אחרונים הסוברים דיש איזה שהיא קיים דוקא בבשר קרבן אף בלילה ראשונה. ונחזור לזה בס"ד.

¹¹ ויש להעיר דאין זה דומה ל"הכשר מצוה הכתובה בתורה" (ע' בהעמק שאלה סי' קצו) דאין זה רק הכשר מצוה כמו עשיית סוכה, אלא זה ממש החיוב עצמה, להקריב, רק דתכלית המצוה הוא שיאכל בשר. וזה יותר דומה למה דמצינו בדברי ראשונים ואחרונים בנוגע לכמה מצוות שיש מעשה מצוה דכנראה נפרד מהקיום מצוה. (פו"ר, כתיבת ס"ת, ידויו ותשובה ועוד.)

ב. בגדר חיוב קרבן חגיגה

ולפי פשוטן של דברים היינו אומרים דחיוב קרבן חגיגה אינו כמו חיוב שלמי שמחה. דהרי בקרבן חגיגה אמרינן דאינו בא אלא מן החולין, ולכ' הטעם הוא משום דגבי חגיגה החוב (וקיום) הוא ההקרבה. (דהרי הרמב"ם מביא יסוד זה דבשלמי שמחה עיקר המצוה הוא האכילה כדי לפרש הדין דיכול להביאו מחובות אחרות.) וגם מהא דיש להקרבן חגיגה תשלומין נראה דיש חיוב מסויים להקריב דוקא קרבן חגיגה עד כדי כך דאם לא הביאו ביום א' דחג דחייב להביאו בא' משאר הימים.¹² וכן נקטו כמה אחרונים.¹³ ולכ' כן יוצא מדברי התוס' בסוגיין (דף ע: ד"ה שלמים) דאינו יוצא בחגיגת ט"ו אם שחטו ב"ד, ואפילו אם הקדישו והקריבו לשם חגיגת ט"ו. ולכ' זה משום דהחיוב הוא ההקרבה, ולא שהתכלית הוא האכילה, ומשו"ה בעינן דההקרבה תהיה בזמן החיוב, דהיינו ביו"ט עצמה.

אבל באמת דאין זה כ"כ פשוט. דהתוספות באים לאפוקי מפשוטו של הגמ' דמשמע דדוקא שלמים (דהיינו שלמי נדבה) דשחטם ב"ד אינו יוצא בהם משום חגיגת יו"ט משום דהחגיגה הוי דבר שבחובה ואינו בא אלא מן החולין. אבל אם שחט חגיגה דהוקדש והוקרב לשם חגיגה, יוצא אף אם שחטו ב"ד. והתוס' מסבירים דאף הוקדש והוקרב לשם חגיגה, סברא היא שישחט בשעה הראויה לחגיגה, דהיינו ביו"ט, מאחר דאינו בא אלא מן החולין, ומשו"ה מביא הגמ' כלל זה. ולכ' קשה, מאי שייכיה להא דאינו בא אלא מן החולין להא דצריך לשוחטו ביו"ט. הלא אם החיוב חגיגה הוא דוקא ברגל, כמפורש בקרא, הלא משו"ה חייב להקריב דוקא ביו"ט. והיאך ס"ד דיוצא יד"ח המצוה קודם זמן המצוה. וכה"ק בטורי אבן (מגילה דף ה. ד"ה

¹² עיין בהל' חגיגה (א: ד) דהרמב"ם רק מביא דין תשלומין גבי חגיגה והראייה ולא גבי שמחה. ולפי פשוטו זה משום דשלמי שמחה יכול לקיים בלא הקרבה, דכל תכלית החיוב הוא האכילה, ומשו"ה לא שייך בו תשלומין, דחייב בכל ז' ימים בשוה, ואינו מחוייב בעצם אפילו בא' מהימים. וזה כהמהר"י קורקוס שם, דלא כהלח"מ הסובר דיש תשלומין לשלמי שמחה ג"כ. ואולי סובר הלח"מ כאן הצל"ח (והאבי עזרי) שהבאנו לעיל דיש איזה שהיא חיוב להביא אחד שלמי שמחה במשך החג. (ועדיין לפי"ז יכול לומר דאין בו תשלומין, דאולי חיוב זה אינו דוקא בראשון, אז לא נקרא "תשלומין", וכ"ה במהר"י קורקוס).

¹³ כ"ה הוא בצל"ח הנ"ל ובערו"ל הנ"ל בסוכה דף מח.

חגיגה). וגם ע' ברמב"ם (הל' חגיגה ב:יא) משמע דפוסק כפשוטו של הגמ' דדוקא בשלמים הנשחט ב"ד אינו יוצא יד"ח חגיגה, אבל אם שחט חגיגה ב"ד משמע דאה"נ יוצא יד"ח. וגם ע' בראב"ד שם (ב:י) מפורש דיוצא בחגיגה הנשחטת ב"ד. (דלא כהחזו"א (או"ח קכט:י) המובא במהד' פרנקל דמגיה בראב"ד ביו"ט במקום ב"ד.) וא"כ צ"ע הסבר התוס'. וגם צ"ע דעת הרמב"ם והראב"ד הפוסקים כפשט סוגייתנו דיוצא בחגיגה הנשחטת ב"ד, הלא בחגיגה עיקר המצוה היא ההקרבה?

ועיין בטורי אבן שם המכריע כדעת הרמב"ם והראב"ד דיוצא בחגיגה הנשחטת ב"ד. ואעפ"כ סובר דגבי החגיגה המצוה היא ההקרבה. והוא מסביר דכל שנקטרים אימורי החגיגה בט"ו, נחשב כהוקרב בט"ו ויוצא יד"ח. ואעפ"פ דאין חלבי חול קרבים ביו"ט, החגיגה הוא קרבן יו"ט ואימוריו נקטרים ביו"ט. ובזה מסביר דמשו"ה אם חל יו"ט ראשון בשבת דדוחים אותו ליום מחרת. (כדאיתא במשנה מגילה שם דמאחרין ולא מקדימין) ובגמ' טעמא משום דאכתי לא מטא זמן חיובייהו. משום דאז אין חלבי יו"ט קרבים בשבת, וממילא לא היית יכול לצאת בחגיגה הנקרכת ב"ד. וזה מסביר למה צריכים לדחותו ואינו יכול להקריבו ב"ד. וק"ק על דבריו דברמב"ם משמע דיכול להקריבו ב"ד בכל גווני, ולא מחלק שזה דוקא אם יום א' דיו"ט הוא חול. וגם קשה, דהקטרת אימורים אינו מעכב ההקרבה, וזה קצת חידוש דע"י זה תיחשב כהוקרב ביו"ט.

ונחזור תחילה לבאר דברי התוס'. לכ' הפשט בתוס' הוא דמדאמרינן גבי חגיגה דהוי דבר שבחובה ואינו בא אלא מן החולין, הרי חזינן דהחיוב הוא ההקרבה דוקא, דמשו"ה אינו יכול לצאת עם חובה אחרת. ומשו"ה צריך להקריבו דוקא בזמן החיוב, דהיינו ביו"ט, משום דמאחר דזהו עיקר החיוב, הרי צריכים שזה תהיה דוקא ביו"ט. ולפי"ז צריך לומר דהוה ס"ד דיוצא בנשחטת ב"ד משום דעיקר המצוה אינו ההקרבה. ולכ' הוה אמרינן דהעיקר מצוה הוא האכילה. דאף בקרבן חגיגה תכלית ההקרבה היא אכילת הבשר וזהו "לחוג בג' רגלים", ומשו"ה הוה ס"ד שכל שאוכל בט"ו דיוצא יד"ח בנשחטת ב"ד. ומסקנת הגמ' יש להבינה בא' משתי דרכים. אפשר לומר דמדאמרינן דהוי דבר שבחובה ומשום כך אינו בא אלא מן החולין הרי דעיקר המצוה הוא ההקרבה. ומשו"ה צריכים שאף ההקרבה תהיה ביו"ט. ולכ' זה קצת דחוק. דא"כ, מה"ת דעיקר הקיום הוא אכילת בשר, הרי רק בשמחה לומדים מ"ואכלת שם" לומדים דעיקר הקיום הוא האכילה. ובשאר קרבנות

(לבד מפסח) התכלית הוא ההקרבה. בפרט אם אליבא דאמת אין זה שונה משאר קרבן, מה היתה ההו"א לומר להיפך? אבל לפי דברינו לעיל גבי שלמי שמחה אפשר לפרש דברי התוס' באופן אחר. דאפשר דאף למסקנא עיקר הקיום הוא האכילה. (וא"כ אינו קשה מה"ת, דאפשר דפשיטא להו לחז"ל דלחוג לפני ה' הוא ע"י אכילת בשר, או שלומדים מאיזה שהיא מקום, וכל זה יותר קל לומר אם זה אמת ונכון אף למסקנא.) אלא דכמו דגבי שלמי שמחה המצוה היא ההקרבה, גם גבי חגיגה המצוה היא ההקרבה. ולפי תוס' הגמ' אומרת דמאחר דאמרינן דחגיגה אינה באה מן החולין, הרי הקפידה התורה שיבוא לידי תכלית אכילת החגיגה ע"י הקרבה זו ומשו"ה ע"כ ההקרבה היא יותר חלק מהמצוה, דהיינו מהחיוב, ומשו"ה יש סברא דצריך לעשות "בזמן הראוי לחגיגה", דהיינו בזמן חיוב חגיגה ביו"ט. אבל לעולם ייתכן דתכלית המצוה, דהו"א עיקר הקיום, היא ע"י אכילת בשר הקרבן. ומשו"ה אי לאו הא דאינו בא מן החולין, הוה ס"ד דיצא יד"ח אף אם נשחטת ביו"ד.

וכד נעיין ברמב"ם נראה דכן הוא שיטתו באמת. דהוא סובר דיוצא יד"ח חגיגה אם הוקרב ביו"ד. ויש לפרש בפשיטות דהטעם משום דנאכלת ביו"ט. ואכילת הקרבן הוא עיקר הקיום. ואין אנחנו צריכים לדחוק בזה ולייחסו להקטרת אימורים כמו שכתב הטורי אבן. ובאמת דזה כמעט מפורש בדברי הרמב"ם. דהרמב"ם מפרש דאם הקריב שלמים ביו"ד "אע"פ שאכלן ביו"ט אינו יוצא בה יד"ח חגיגה שאינה באה אלא מן החולין." הרי דאי לא דהיה שלמי נדבה היה יוצא בה משום דאוכלין אותה ביו"ט. ומשו"ה כאן החידוש הוא אע"פ שאוכלין ביו"ט דאינו יוצא בה משום דהוי שלמי נדבה. הרי מפורש דהטעם דיוצאים בחגיגה הנשחטת ביו"ד הוא משום דנאכלת ביו"ט. וכמו"כ מפרש הרמב"ם בהמשך גבי שמחה "הואיל ואוכל מהן ברגל יוצא יד"ח" וזה כמו שהסברנו לעיל גבי שמחה.¹⁴

אלא דלפי"ז לכ' יקשה מהגמ' מגילה דהבאנו דאם חל יו"ט ראשון בשבת דמאחרין החגיגה ולא מקדימין משום דאכתי לא מטא זמן חיוביהו. והלא יכול להקריבו ביו"ד כדי לאכלו ביו"ט. (דהשתא אין לנו תירוצו של הטור"א, דלדברינו זה תלוי באכילת בשר ולא בהקטרת אימורים.) אלא דלפי

¹⁴ א"כ ראינו שכן פירשו את דברי הרמב"ם האבנ"ז (או"ח א: תכג) ובס' משנת יעב"ץ (או"ח סי' מ). ונביא עוד מדבריהם בהמשך.

דברינו גבי שמחה גם כאן יצא הכל שפיר. דהחיוב הוא להקריב כדי לאכול. אז אפשר דכמו דגבי שמחה אינו מחוייב להקריב מעיו"ט ליו"ט, ה"ה גבי חגיגה דאינו מחוייב להקריב מעיו"ט ליו"ט. אז אע"פ דאם הקריב ב"ד יכול לצאת יד"ח חגיגה, אינו מחוייב להקריב ב"ד משום ד"אכתי לא מטא זמן חיוביהו" ומשו"ה מאחרים החגיגה ליום ב' דיו"ט.¹⁵

ובזה יובן עוד דיוק בדברי הרמב"ם. דבתחילת הל' חגיגה מפרש דהחיוב להקריב שלמי שמחה "הוא שיקריב שלמים יתר על שלמי חגיגה". וכ"ה בסה"מ (ע' נד). ולכ' כוונת הרמב"ם דשתיהם ענין אחד, דהיינו תכליתם הוא אכילת הבשר, ולכן ראוי לומר דהשמחה הוא נוסף על החגיגה. ויותר מזה משמע בדברי הרמב"ם דאינו יוצא יד"ח שמחה עם שלמי חגיגה, ומשו"ה צריך להקריב שלמי שמחה "יתר על החגיגה." (דלא כמו שדחק החזו"א (או"ח קכ"ט:י) דיוצא יד"ח שמחה.) ולכ' קשה, דשלמי שמחה הרי אינם באים רק מן החולין. ויוצא יד"ח שמחה בשלמי נדבה, וחזה ושוק, ואף בחלק הנאכל דחטאת ואשם, וא"כ למה אינו יוצא יד"ח עם השלמי חגיגה. ולפי דברינו הכל פשוט. דרק יוצא יד"ח שמחה בשאר קרבנות חובה משום דעיקר המצוה הוא אכילת הבשר והרי אכלו, וכלשון הרמב"ם. וזה משום דבשאר קרבנות החיוב הוא ההקרבה ובשלמי שמחה החיוב הוא האכילת בשר שמחה.¹⁶ אבל בקרבן חגיגה ג"כ עיקר הקיום הוא האכילת בשר, וכמו שהסברנו. ומשו"ה דוקא עם החגיגה אינו יכול לצאת יד"ח שלמי שמחה. דכבר יוצא בה יד"ח אכילה אחרת, אכילת החגיגה. ומשו"ה השלמי שמחה הם דוקא "יתר על החגיגה."

¹⁵ ואע"פ דלעיל פירשנו דבעינן להמיעוט ד"אך" לומר דאינו מחוייב להקריב מעיו"ט ליו"ט, וכאן אין מיעוט. לכ' דוקא גבי שלמי שמחה הוה ס"ד דחייב בשמחה בכל לילות, או מסברא או בריבוי דקרא ד"אך שמח", וא"כ ע"כ היה מחוייב להקריב בעיו"ט כדי לאכול בליל יו"ט ראשון. ומשו"ה צריכים להמיעוט לומר דאינו מחוייב לאכול ליל יו"ט ראשון. אבל גבי חגיגה זה חיוב לאכול מקרבן חגיגה פעם א' ברגל, ולא דוקא בלילה ראשונה. אז אפשר דכל שיש תשלומין בשאר ימי יו"ט, הדרינן לסברא חיצונה דאין חייב להקריב מעיו"ט ליו"ט.

¹⁶ ובשאר קרבנות אין האכילה עיקר החיוב, אלא שיהא נאכל. וזה עולה יפה עם דברי הבית הלוי (ח"א ב:ז) דבכל קרבנות החיוב אכילת בשר קרבן הוא שיהא נאכל. ואף להסוברים דיש מ"ע דאכילת קדשים (להרמב"ם בקדק"ד ולרש"י אף בקדק"ל) אפשר דיסוד המצוה הוא שיהא נאכל דהרי זה אינו עיקר תכלית הקרבן, משא"כ גבי פסח דאינו בא אלא לאכילה.

ובזה יתורץ עוד דבר קשה בדברי הרמב"ם. דע' ברמב"ם הל' חגיגה (ב:י) "כבר ביארנו שחגיגת י"ד רשות ואינה חובה, לפיכך יוצא בה משום שמחה ואינו יוצא בה משום חגיגה." ובראב"ד מקשה דזהו אליבא דבן תימא דהוי חובה, אבל לדידן דהוי רשות לכ' יכול לצאת בו משום חגיגת ט"ו אם מתנה לשם כך מתחילה. (משא"כ לבן תימא דהוי חובה א"א להתנות וממילא אינו יכול לצאת בה יד"ח חגיגת ט"ו). וכבר מתרץ הכס"מ דלהרמב"ם ייתכן לומר דאף לבן תימא חגיגת י"ד הוא רשות, אלא רשות דאורייתא. וא"כ הרבנן יסכימו עמו בהא דפוסק דיוצא משום שמחה ולא משום חגיגה. אלא דע' בכס"מ דהלשון "לפיכך" עדיין קשה בדברי הרמב"ם, דמשמע דהא דיוצא משום שמחה הוא משום דהוי רשות. וקשה, דהלא בשלמי שמחה יוצא יד"ח אף מן החובות, וא"כ אין זה משום דהוי רשות. ומסביר בס' משנת יעבץ (או"ח סי' מ) דמאתר דסובר הרמב"ם דאינו יוצא יד"ח שמחה עם חגיגת ט"ו משום דשתיהם באים לאכילה, ה"ה דלא היה לו לצאת עם חגיגת י"ד. דאף הוא בא לאכילה כמו שאר קרבן חגיגה (וכמו הפסח שהוא בא עמו. ובפרט אם הטעם הוא כדי שהפסח תיאכל על השובע, בודאי עיקר חגיגת י"ד הוא משום אכילה). וא"כ רק משום דהוי רשות, ואינו חובה כלל, יכול לצאת בו יד"ח שלמי שמחה, משא"כ אי היה חובה.¹⁷

ויוצא לנו דלהרמב"ם עיקר קיום הקרבן חגיגה הוא אכילת הבשר, וכמו בשלמי שמחה. ואעפ"כ שונה החגיגה מהחיוב שמחה, דגבי שמחה מחוייב להקריב כדי לאכול, ואם הקריב קרבן אחר יכול לצאת בו יד"ח שמחה באכילתו. דלא הקפידה התורה שיקיים מצות אכילת בשר ע"י הקרבת שלמי שמחה. משא"כ גבי חגיגה דאמרה תורה דאינה באה אלא מן החולין,

¹⁷ ועיין בחזו"א (או"ח קכט:י) המפרש אחרת, דה"לפיכך" בא לפרש למה אינו יוצא בה יד"ח חגיגת ט"ו. דאם החגיגת י"ד היה חובה, אזי זה היה נחשבת אותו שם קרבן של חגיגת ט"ו, דשתיהם קרבן חגיגה. אז אע"פ דחגיגה אינה באה אלא מן החולין, היה יכול לצאת בחגיגה שהוקדש לשם חגיגת י"ד לחגיגת ט"ו. (וכמו שיכול לצאת בחגיגה שהוקדש לפסח בעצרת.) ולהחזו"א מיירי בעיכב ושחטה בט"ו, וכמסקנת הגמ' אליבא דבן תימא. ולהמשנת יעבץ מיירי הרמב"ם בשחטה בי"ד. והא דאינו יכול לצאת יד"ח חגיגה הוא משום דהרי מקריבו לשם חגיגת י"ד. וא"א לצאת בו יד"ח חגיגת י"ד וחגיגת ט"ו ביחד, משום דהחגיגה הוי דבר שבחובה שאינה באה אלא מן החולין. (ואע"פ שאם הקריב חגיגת ט"ו בי"ד היה יוצא יד"ח, וכאמור.) ולהמשנת יעבץ נחא דמשמע ברמב"ם דעיקר החידוש בכאן הוא משום שמחה, וכדדייק בכס"מ. דעדיין מיירי הרמב"ם לענין מה יוצא יד"ח לחובת שמחה, ובהל' יא' מיירי לענין חובת חגיגה.

הקפידה התורה שיבוא לידי אכילה זו דוקא ע"י קרבן חגיגה וא"א לצאת ע"י קרבן אחר. אבל עדיין עיקר תכלית הקרבן הוא האכילה. ומשו"ה יכול לשחטה בי"ד. ולהתוס' ג"כ ייתכן לפי מה שהסברנו דעיקר תכלית הקרבן הוא האכילה, אלא דמדהקפידה התורה שיקריב דוקא קרבן חגיגה, הקפידה שהקרבה זו ג"כ תהיה ביו"ט, שהיא דבר המעכב את המצוה. אבל לעולם אינו בא אלא לאכילה. וברמב"ם איתא נפק"מ מזה דאינו יכול לצאת יד"ח שמחה, שעיקרה לאכילה, עם קרבן חגיגה, שאף הוא בא לאכילה.¹⁸

¹⁸ וע"ע באבנ"ז (ומשנת יעבץ) הנ"ל דעם יסוד זה מתרצים עוד דבר. דע' בשאג"א (סי' סח) עוד ראה מסוגיין דשמחה בלילה ראשונה אינה דאורייתא. דהגמ' מקשה למ"ד בעינין זביחה בשעת שמחה מברייתא דבן תימא דמשמע דאם שחט חגיגת י"ד בי"ד דיוצא יד"ח שמחה, ודוחה הגמ' דע"כ מיירי בעיכב ושחטה בט"ו, וממילא אין ראה לנשחט בי"ד. וע"כ מיירי בעיכב ושחטה דברייתא זו בן תימא דהחגיגת י"ד נפסל ביום ולילה איך יתכן שיצא יד"ח שמחה ביום ט"ו אם כבר נפסל. ומביא השאג"א ראה דע"כ שמחת ליל יו"ט ראשון דרבנן, ומשו"ה אם יוצא יד"ח שמחה דאורייתא צריכה להיות בנאכלת ביום ט"ו. והאבנ"ז מתרץ דלא היה יכול לצאת יד"ח שמחה בליל ט"ו דוקא משום שהיו חגיגת י"ד שיש לה מצות אכילה, ואינו יכול לצאת יד"ח שמחה עם קרבן אחר שתכליתה אכילה. ומחדש האבנ"ז דזה דוקא אם נאכל בליל ט"ו כמו הפסח, אבל לו יצויר דלא נפסל בלינה, אכילה במשך יום ט"ו לא היה קיום מצות אכילת החגיגה, אלא האכילת שאר שלמים, ומשו"ה אז היה יוצא בה משום חגיגה. ולפי דבריו הוא גם מסביר דמשו"ה אינו יוצא יד"ח שמחה בליל ראשונה עם הפסח עצמה.

ולכ' לפי דברינו דלעיל א"א לומר כדבריו. דאנו הסברנו דהמיעוט דלילה ראשונה ממעט המצוה להקריב מעיו"ט ליו"ט וממילא אינו מחוייב באכילת בשר קרבן בלילה ראשונה כלל. דלא ייתכן לומר דיש חיוב לאכול בשר קרבן אם אין חיוב להקריב כדי לאכול. דכל הצווי הוא דוקא להקריב, כמבואר בדברי הרמב"ם, ואם אינו מחוייב להקריב מעיו"ט ליו"ט הרי אינו מחוייב בליל ט"ו באכילת בשר כלל. ואפילו יש לו מקרבן אחר זה רק היה קיום אכילת בשר כמו כסות נקיה יין ישן. אבל לכ' זה אינו נוגע להחייב שלמי שמחה ואכילת בשר קרבן בכל לילות וימי החג כלל. וגם לפי דברינו לא היה קשה קושית השאג"א. דהמיעוט הוא מחייב שלמי שמחה, ואכילת בשר קרבן, לגמרי. ומשו"ה לא היה שייך לצאת עם חגיגת י"ד בלילה. אבל עדיין יש חיוב שאר מיני שמחה בלילה ראשונה כמו שהסברנו. אלא דהאבנ"ז מפורש שם (באות ד') דסובר דאפילו המיעוט הוא דאינו מחוייב להקריב מעיו"ט ליו"ט, עדיין אם יש לו בשר קרבן יש חיוב לאכול דוקא. ולכ' הוא סובר דהחייב אכילת בשר קרבן גם שייך להחייב שאר מיני שמחה, אפילו היכא דלא היה מחוייב להקריב שלמי שמחה. ולכ' דברינו יותר פשוטים דנתמעט ממצות אכילת בשר קרבן לגמרי. (וקשה להאבנ"ז אם מחוייב לאכול משום שמחה אם יש לו, למה זה לא נחייבו לשחוט מעיו"ט כדי לקיים מצות אכילה). ובאמת ע"י בחזו"א (סי' קכד לסוגיין) בסופו דמסופק אם הריבוי דשאר לילות הוא קולא, דהיינו דיש חיוב שמחה א' ליום והחידוש הוא דיכול לצאת יד"ח זו אף בלילה או דזה חומרא דחייב לאכול בשר שלמים

ג. בגדר שם חגיגה

וע"פ דברינו נוכל לתרץ עוד דבר ובוזה יצא לנו חידוש בגדר שם קרבן חגיגה.

הרי דעת הרמב"ם (הל' ק"פ י:יב) הוא דחגיגת י"ד הוי רשות מדאורייתא. והוא נלמד מקרא ד"וזבחת פסח לה' אלוךך צאן ובקר", ו"בקר" בא ללמד דיש חגיגת י"ד הבאה עם הפסח.¹⁹ והפסוק שממנו בן תימא לומד חגיגת י"ד "לא ילין לבקר זבח חג הפסח", וגם הפסוק ד"לא ילין חלב חגי עד בקר" דממנו לומדים חגיגת י"ד בירושלמי, סובר הרמב"ם (סה"מ ל"ת קטז) דשניהם מיירי רק בקרבן פסח. (שם, ובהל' ק"פ א:ז). וא"כ לכ' קשה

בכל לילה ויום. ולכ' פשוטו של הסוגיא הוא דמחוייב בלילה וביום, שזה חומרא, וכן נקטו הרבה אחרונים. ואם היה סובר האבנ"ז דלילות הוא קולא, אפשר דהיה סובר דיכול לצאת יד"ח שמחת יום א', דהוא בודאי חוב גמור, אף בלילה. אבל לכ' זה קשה דא"כ במה שאני לילה ראשונה משאר לילות. אלא פשוט דהוא לומד דלילות הוי חומרא, וא"כ צ"ע בדבריו דמחלק בין החיוב הקרבה והחיוב אכילת בשר. (אבל מסכימים עמו דבלא"ה אינו יכול לצאת יד"ח שמחה עם חגיגת י"ד משום דשתייהם באים לאכילה.)

וע"ע באבנ"ז דמסביר בזה עוד רמב"ם. דהרמב"ם בהל' י"ד פוסק וז"ל "לא יביא אדם תודה ביום י"ד מפני החמץ שבה, שאין מביאין קדשים לבית הפסול, ואם הביא יצא יד"ח שמחה כמו שביארנו." והקשה במהר"י קורקוס (והובא בכס"מ ולח"מ) דאיך יוצא יד"ח שמחה, הרי תודה נאכלת ליום ולילה ואינו יכול לאכלה ביום ט"ו. ותירץ המהר"י קורקוס דע"כ מיירי הרמב"ם אם הקריב תודה בתוך הפסח, ולא בערב פסח. והאבנ"ז מתרץ לפי שיטתו דיש חיוב שמחה באכילת בשר בלילה ראשונה, ויוצא בזה עם התודה. והוא מסביר דזה דוקא התודה ולא הפסח משום דהתודה כשאר קרבנות משא"כ הפסח שאינה באה אלא לאכילה. ובכל אופן רואים דגדולי מפרשי הרמב"ם, הכס"מ, מהר"י קורקוס, ולח"מ כולם נקטו בפשיטות דלא שייך בלילה ראשונה שום חיוב שמחה באכילת בשר קרבן כלל, וכמו שהסברנו. ובכל אופן הבאנו דברי האבנ"ז משום דהיסוד דא"א לצאת ב' חיובים עם ב' קרבנות הנועדים לאכילה, זה כמו שהסברנו למעלה.

ויש להוסיף דאין זה דומה למה שאמרנו לענין שמיני עצרת. דלעיל אמרנו דאפילו כשחל שביעי בשבת דהשמחה, דהיינו אכילת בשר שלמים, נהוג ח' ימים, דהיינו אף בשמ"ע, אע"פ שלעולם אינו מחוייב להקריב עבור שמיני עצרת. והרי יש קיום של אכילת בשר קרבן אפילו היכא דלא שייך חיוב להקריב. אלא דזה שאני משום דמאחר דכרוכ שנים יש חיוב להקריב בשביעי כדי לאכול בח', הרי יום ח' לא נתמעט ממצות אכילת שלמי שמחה, אז שייך קיום זה אפילו בשנים שאינו מחוייב להקריב. משא"כ לילה ראשונה לעולם אינו מחוייב להקריב עבורה, ומסתבר דא"כ אין קיום אכילת בשר קרבן בו כלל.

¹⁹ ואע"פ שזה דעת בן דורתאי בגמ', ע' במהר"י קורקוס שם ובקר"א זבחים דף ח: דיש עוד תנאים דרורשים כן.

להרמב"ם מה"ת לשיטה זו בחז"ל שהחגיגת י"ד נקראת "חגיגה" הלא בקרא לא הוזכר שם חגיגה לגבי קרבן זה כלל.²⁰

ואפשר לומר דקים להו לחז"ל דכל קרבן שתכליתו לאכילת הבשר נקראת חגיגה. וכמו שהסברנו גבי חגיגת ט"ו דעיקרה לאכילה. ולהרמב"ם הפסח עצמו נקרא חגיגה בקרא (ד"חלב חגי" מיירי בפסח, וגם "זבח חג הפסח" לשון "חג" אינו בא לרבות חגיגה אחרת, אלא מיירי בפסח.) הרי דאף הפסח נקרא חגיגה ולכ' זה משום ד"לא בא מתחילתו אלא לאכילה". (לשון המשנה לקמן דף עו:).

ובאמת דמצינו אף בשלמי שמחה, שג"כ עיקרם באים לאכילה, שנקראים חגיגה בראשונים. ע' בתוס' בסוגיין (ד"ה לאו) "הו"א דלא בעינן זביחה בשעת שמחה אלא בחגיגה של יו"ט", הרי דקוראים לשלמי שמחה "חגיגה של יו"ט", ובחזו"א (סי' קכד לסוגיין) מגיה דצ"ל שמחה של יו"ט. אבל ע' ג"כ בתוס' בסוכה דף מב: דקוראים להשלמי שמחה "חגיגת שמחה". הרי דב' פעמים קורא להשמחה חגיגה. ואף ברמב"ם ריש הל' חגיגה בדפוסים הקודמים קורא אותם "שלמי שמחת חגיגה" ובמהד' פרנקל מגיחים שלמי שמחה ע"פ חזו"א (מכתב הנדפס בסוף אבי עזרי הנ"ל). הרי דאף שלמי שמחה נקראים חגיגה. ואפשר דחז"ל למדו את זה מדדרשינן בחגיגה דף ח. "ושמחת בחגך" מי שחגיגה באה מהם, ואפשר שדרשו דהשמחה תהיה ממין חגיגה משום דאף היא נקראת חגיגה.

ואם כל הקרבנות הבאים לאכילה נקראים חגיגה, אפשר דמזה למדו חז"ל דחגיגת י"ד נקראת חגיגה. דגם חגיגת י"ד באה לאכילה, או משום דבא כדי שהפסח תיאכל על השובע (כדמשמע בדף ע.). או משום דכל עיקרה הוא שבאה עם הפסח, וכמו שכל עיקר הפסח בא לאכילה ה"ה החגיגה הבאה עמו.

ויוצא לנו חידוש דשם חגיגה הוא קרבן שעיקרה באה לאכילה. ומשו"ה שלמי שמחה, חגיגת ט"ו, וחגיגת י"ד, וקרבן פסח נקראים חגיגה.

²⁰ וכה"ק בחזו"א א"ח (קכט:י).